

2013

Þjóðarspegilinn

Fémæti ferðapjónustu

Rannsókn á efnahagslegum áhrifum
ferðapjónustu í Þingeyjarsýslu

Lilja B. Rögnvaldsdóttir
Edward H. Huijbens

Viðskiptafræðideild
Ritstjóri: Ingjaldur Hannibalsson

Rannsóknir í félagsvísindum XIV. Erindi flutt á ráðstefnu í október 2013

Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands

ISBN 978 9935 424 17 4

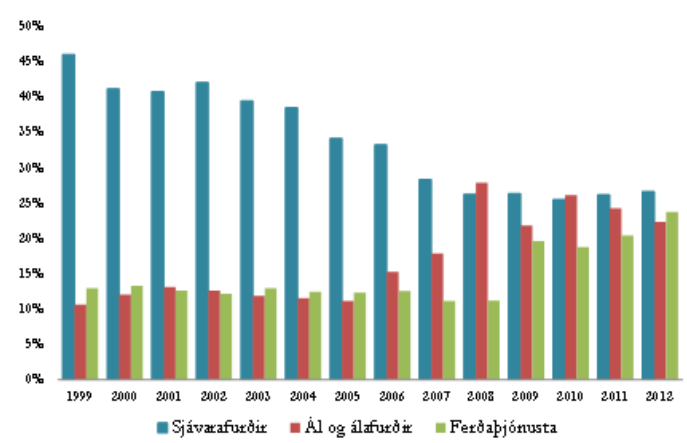
HÁSKÓLI ÍSLANDS

Fémæti ferðþjónustu

Rannsókn á efnahagslegum áhrifum ferðþjónustu í Þingeyjarsýslu

Lilja B. Rögnvaldsdóttir
Edward H. Huijbens

Þó rekja megi sögu ferðalaga á Íslandi aftur til landnámsaldar verður eiginleg ferðþjónusta þó vart talin verða til fyrr en með tilkomu millilandaflugs um miðja síðustu öld. Þau þáttaskil mörkuðu enda fæðingu atvinnugreinarinnar sem vaxandi væntingar hafa æ síðan verið bundnar við (Jóhannesson, Huijbens og Sharpley, 2010). Frá þeim tíma hefur erlendum ferðamönnum fjölgað stöðugt. Þá hafa síðastliðin tíu ár einkennt af miklum vaxtarkipp þar sem ferðamannafjöldinn hefur rúmlega tvöfaldast, eða vaxið úr 320 þúsund árið 2003 í 670 þúsund árið 2012 (Ferðamálastofa, 2013). Samhliða hefur velta ferðþjónustufyrirtækja aukist og var atvinnugreinin árið 2012 orðin önnur mikilvægasta atvinnugrein þjóðarbúsins á eftir sjávarútvegi í öflun gjald-eyristekna. Það ár voru gjald-eyristekjur greinarinnar 239 milljarðar króna eða tæp 24% af heildargjald-eyristekjum þjóðarinnar eins og kemur fram á mynd 1 (Hagstofa Íslands, 2013b). Hagstofa Íslands gerir í Þjóðhagsspa sinni ráð fyrir áframhaldandi vexti í greininni á meðan reiknað er með samdrætti í sölu sjávarafurða og takmörkuðum vexti í sölu stóriðjuafurða (Hagstofa Íslands, 2013d, bls.7).

Mynd 1. Hlutfall atvinnugreina í gjald-eyristekjum þjóðarinnar 1999-2012 (Byggt á: Hagstofa Íslands, 2013a, 2013b, 2013c)

Það er því ljóst að ferðþjónustan hefur skipað sér mikilvægan sess í gjald-eyris-öflun og atvinnusköpun þjóðarinnar auk þess að vera eitt helsta mótvægi í samdrætti á öðrum sviðum atvinnulífsins, sér í lagi frumvinnslugreinum á landsbyggðinni s.s. sjávarútvegi, fiskvinnslu og landbúnaði.

Í þessari grein verður fjallað um rannsókn sem snýr að mati á hagrænum áhrifum ferðþjónustu á landsbyggðinni. Rannsóknin er samstarfsverkefni Rannsóknaseturs Háskóla Íslands, Rannsóknamiðstöðvar ferðamála og Þekkingarnets Þingeyinga.

Hagræn áhrif ferðapjónustu

Lengi hefur verið rætt um mikilvægi þess að auka rannsóknir í ferðapjónustu, sér í lagi á umfangi ferðapjónustunnar og efnahagslegum áhrifum hennar á landsvísu sem og á völdum svæðum (Ásgeir Jónsson, Njáll Trausti Friðbertsson og Þórhallur Ásbjörnsson, 2006; Gunnar Þór Jóhannesson, 2012; Samtök ferðapjónustunnar 2012). Það hefur reynst erfitt af ýmsum ástæðum. Í því sambandi má nefna hversu flókin og margþætt atvinnugreinin er og erfið að skilgreina, en ferðapjónusta er ekki sérstaklega skilgreind sem atvinnugrein í þjóðhagsreikningum, heldur dreifist umfang hennar á aðra liði þeirra (Smeral, 2006). Segja má að ferðapjónusta tilheyri öllum atvinnugreinum sem eiga viðskipti við ferðamenn með einum eða öðrum hætti. Þjónusta við ferðafólk bætist við önnur umsvif fyrirtækisins, en að mis miklu leyti. Áskorunin liggur því í því að draga skörp skil á milli þess hvað telst til ferðapjónustu og hvað telst til þjónustu við aðra viðskiptahópa (Hagstofa Íslands, 2008).

Í almennri hagskýrslugerð er atvinnustarfsemi flokkuð eftir framleiðslu og afurðum en ferðapjónusta er hins vegar mæld út frá eftirspurn ferðamanna. Útgjöld og neysla ferðamanna á þjónustu frá ólíkum atvinnugreinum er metin og lögð saman í sérstökum hliðarreikningum við þjóðhagsreikninga, svokölluðum ferðapjónustureikningum (*tourism satellite accounts*). Þessir reikningar voru fyrst gefnir út á Íslandi árið 2008 og náðu þá til ársins 2000. Hagstofa Íslands hefur í þriggja árgang gefið út ferðapjónustureikninga fyrir landið (Hagstofa Íslands, 2008, 2010, 2011), en með eflingu fyrirtækja-sviðs Hagstofu um þessar mundir er óljóst í hvaða mynd því verður framhaldið.

Útgáfa Hagstofunnar á ferðapjónustureikningunum er mikilvægur áfangi í rannsóknarvinnu á efnahagslegum áhrifum ferðapjónustu en nokkur framför hefur þar að auki átt sér stað víðar m.a. vegna aukinna fjárframlaga íslenskra stjórnvalda til rannsóknarvinnu í ferðamálum sem og þátttöku hins opinbera í stefnumótandi aðgerðum innan ferðapjónustunnar (Atvinnuþróunarfélag Þingeyinga, 2008; Rannsóknamiðstöð ferðamála, 2012; Samgönguráðuneytið, 2005).

Ferðapjónustureikningar

Með ferðapjónustureikningunum gefst kostur á að mæla beint framlag ferðapjónustunnar til þjóðarþúsins. Reikningarnir byggja á grunnkerfi þjóðhagsreikninga (*System of National Accounts*) (Eurostat, 2011; Frechtling, 2010) og eru unnir eftir alþjóðlegri forskrift ferðapjónustureikninga. Tveimur meginritum er fylgt í því tilliti: 2008 Tourism Satellite Account – Recommended Methodological Framework (TSA:RMF 2008) og 2008 International Recommendations for Tourism Statistics (IRTS 2008) (United Nations 2010a, 2010b). Þessi rit eru gefin sameiginlega út af Efnahags og framfarastofnuninni (OECD), Hagstofu Sameinuðu Þjóðanna (UNSD), Hagstofu Evrópusambandsins (Eurostat) og Alþjóðaferðamálasamtökum Sameinuðu Þjóðanna (UNWTO).

Megintilgangur ferðapjónustureikninga er að greina ítarlega alla þætti eftirspurnar eftir vörum og þjónustu sem tengjast ferðamennsku sem og að kanna hver tengsl eftirspurnarinnar eru við framboð þessara vara og þjónustu innan hagkerfisins auk þess að lýsa samspili framboðsins við aðrar tegundir atvinnustarfsemi (United Nations, 2010b, bls. iii). Í grunninn byggja reikningarnir á samspili 10 taflna sem gerðar eru til samræmis við sk. uppruna- og ráðstöfunartöflur (*supply and use tables*) Þjóðhagsreikninga (United Nations, 2010b, bls. 31). Tafla 1 tekur saman yfirlit yfir þessar töflur:

Tafla 1. Töfluverk ferðapjónustureikninga (Hagstofa Íslands, 2008, bls. 17; United Nations, 2010b, bls. 37-44)

Tafla 1	Neysla erlendra ferðamanna innanlands (e. inbound tourism expenditure by products and categories of visitors)
Tafla 2	Neysla innlendra ferðamanna innanlands (e. domestic tourism expenditure by products, by types of trips and categories of visitors)
Tafla 3	Neysla innlendra ferðamanna erlendis (e. outbound tourism expenditure by products, by types of trips and categories of visitors)
Tafla 4	Ferðaneysla innanlands alls (e. internal tourism consumption by products and types of items)
Tafla 5	Heildarframboð í ferðatengdum atvinnugreinum (e. production accounts of tourism industries and other industries)
Tafla 6	Ferðapjónustuhlutfall (e. domestic supply and internal tourism consumption by products)
Tafla 7	Störf í ferðapjónustu (e. employment in the tourism industries)
Tafla 8	Fjárfesting í ferðapjónustu (e. tourism gross fixed capital formation of tourism industries and other industries).
Tafla 9	Ferðapjónusta og stjórnsýsla (e. tourism collective consumption by CPC products and levels of government)
Tafla 10	Aðrar vísbendingar í ferðapjónustu (e. non-monetary indicators)

Töflur 1-4 snúa að eftirspurnarhlið ferðapjónustunnar þar sem neysla ferðamanna er mæld frá ýmsum sjónarhornum og flokkuð eftir þáttum eins og heimilisfesti ferðamanna. Um getur verið að ræða einkaneyslu eða aðfangakaup og ferðamaðurinn getur ýmist verið fulltrúi heimilis, hins opinbera, fyrirtækis eða velferðarsamtaka (Hagstofa Íslands, 2008; United Nations, 2010b, bls. 37-39). Við gerð þessara taflna notaðist Hagstofan við ýmsar kannanir s.s. rannsóknir á útgjöldum heimilanna, samræmt skattframtal rekstraraðila, gistináttaskýrslur, könnun á ferðavenjum erlendra ferðamanna á Íslandi o.fl. Þar sem ekki liggja fyrir jafn umfangsmiklar kannanir á Íslandi og í þeim löndum sem komin eru hvað lengst í gerð ferðapjónustureikninga, þurfti að áætla stærðir í mörgum tilvikum út frá ofangreindum könnunum (Hagstofa Íslands, 2008).

Töflur 5-6 ná yfir framboðshlið ferðapjónustunnar, en þar er lögð áhersla á vörur og þjónustu sem helstu atvinnugreinar ferðapjónustunnar framleiða eða selja. Upplýsingarnar í þessum töflum eru m.a. byggðar á samræmdu skattframtali rekstraraðila og virðisaukaskattskýrslum Ríkisskattstjóra (Hagstofa Íslands, 2008; United Nations, 2010b, bls. 39-40).

Í töflu 7 er tilgreindur starfsmannafjöldi í ferðapjónustu en erfitt getur verið að greina hann sökum árstíðasveiflna í atvinnugreininni og í einhverjum tilfellum óformlegra samninga hjá smærri rekstraraðilum sem og svartri atvinnustarfsemi (United Nations, 2010b, bls. 42). Tölfræði um störf og vinnutíma eftir atvinnugreinum er ekki fyrir hendi hér á landi svo þær upplýsingar sem birtar hafa verið um vinnuafli í ferðapjónustu byggja á upplýsingum úr staðgreiðsluskrám Ríkisskattstjóra (Hagstofa Íslands, 2008).

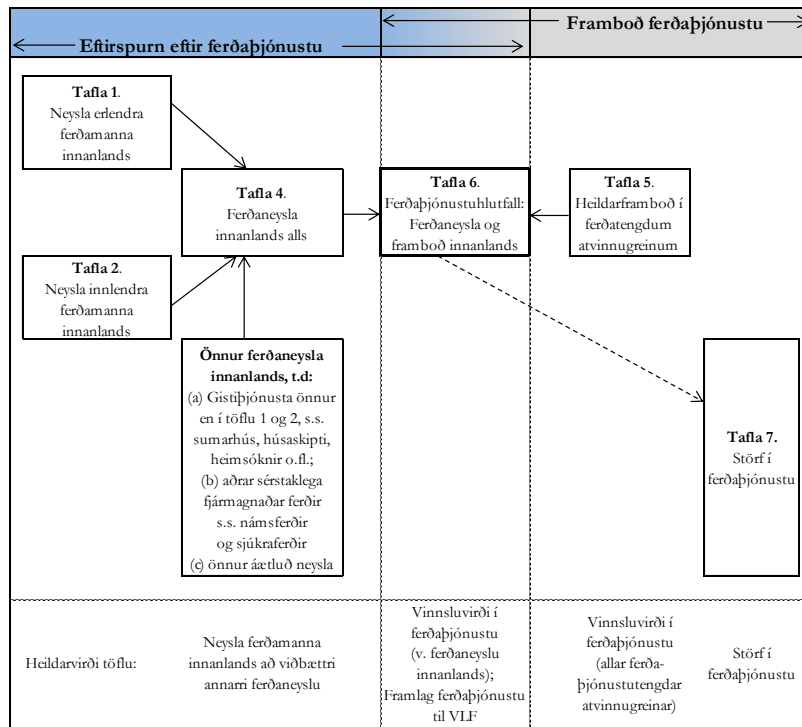
Tafla 8 snýr að fjárfestingu í ferðapjónustu, en hún hefur ekki verið unnin í ferðapjónustureikningunum hér á landi hingað til. Upplýsingar um fjárfestingu í ferðapjónustu eru afar mikilvægar, ekki síst vegna umræðu um aukna fjárfestingu í greininni næstu ár.

Tafla 9 greinir samneyslu hins opinbera í ferðapjónustu (Hagstofa Íslands, 2008; United Nations, 2010b, bls. 44). Þessi tafla hefur ekki verið unnin sérstaklega í ferðapjónustureikningunum, en mikilvægt er að leggja mat á aðkomu hins opinbera í greininni. Framlag skattgreiðenda til greinarinnar, framboð menntunar í ferðapjónustu, laga- og reglugerðumhverfi greinarinnar, staða upplýsinga- og kynningarmála, útgjöld

hins opinbera til öryggismála á ferðamannastöðum og fleiri þætti væri mikilvægt að taka saman og meta. Líkt og með töflu 8 hefur þessi tafla ekki verið unnin hér á landi.

Í töflu 10 eru tilgreindar vísbendingar sem hafa ekki peningalegt gildi en skipta máli við mat á ferðþjónustu. Dæmi um það eru talning á fjölda ferðamanna sem heim-sækja landið og gistinátta þeirra, en Hagstofan hefur tekið tillit til þessara þátta í út-reikningum sínum (United Nations, 2010b, bls. 44). Hvað varðar töflur 7 til 9 sérstak-lega eru bundnar vonir við að bót verði á svo ferðþjónusta geti staðið jafnfætis öðrum atvinnugreinum varðandi skýrslugerð um atvinnuvegi hérlendis.

Mynd 2 sýnir samspil þessara tíu taflna sem gefur heildarframleiðsluvirði atvinnu-greinarinnar. Töflur 1-5 liggja til grundvallar því að hægt sé að reikna út töflu 6, sem jafnan er talin vera kjarninn í ferðþjónustureikningunum. Í þeirri töflu er lagt mat á hlutfall ferðþjónustu af öðrum atvinnugreinum, svokallað ferðþjónustuhlutfall sem sýnir þann virðisauka er stafar af gestakomum fyrir hverja þá atvinnugrein sem talin er (Frechtling, 2010).

Mynd 2. Töflur ferðþjónustureikninga sem nauðsynlegar eru til að mæla þjóðhagsstærðir (Endurgert eftir: Frechtling, 2010, bls. 142)

Mynd 2 lýsir ferðþjónustuhagkerfi ákveðins lands og skýrir m.a. hvernig framboð og eftirspurn eftir ferðþjónustu mætast í töflu 6 sem skapar sk. ferðþjónustuhlutfall atvinnugreina. Þetta hlutfall er undirstöðustærð. Miklu skiptir að skilja í samhengi hvers lands og svæðis hvað þetta hlutfall er og hvernig það er ólíkt eftir atvinnugreinum.

Atvinnugreinar eru þannig flokkaðar í ferðþjónustureikningunum eftir því hve mikið af umsvifum innan hverrar greinar megi ætla að stafi frá þjónustu við ferðafólk. Atvinnugreinar sem vega þungt í ferðþjónustu, það er hafa mest af sínum umsvifum af þjónustu við gesti, s.s. gisti- og veitingaþjónustu eða farþegaflutningum, eru kallaðar *einkennandi ferðþjónustugreinar* (*tourism characteristic activities*). Greinar sem snúa að afþreyingu, menningarstarfsemi, sölu á eldsneyti, verslun, tengdri ferðþjónustu o.fl.

falla undir flokkinn *aðrar tengdar ferðapjónustugreinar* (Hagstofa Íslands 2008). Í töflu 2 er sýnt hvaða hlutföll hafa verið notuð í útreikningum um efnahagsleg áhrif ferðapjónustunnar í ferðapjónustu-reikningum Hagstofunnar til þessa.

Tafla 2. Ferðapjónustuhlutfall atvinnugreina á Íslandi
(Edward H. Huijbens og Gunnar Þór Jóhannesson, 2013, bls. 83)

Atvinnugreinar	Hlutfall (%) Þjóðhagsstofnun	Hlutfall (%) TSA 2006	Hlutfall (%) TSA 2010
Gististaðir	90	98	99
Veitingastaðir	30	30	38
Samgöngur	58 (flug = 80)	40	43
Ferðaskrifstofur	100	40	100
Sala bensíns, viðgerðir og viðhald bifreiða	-	21	41
Önnur þjónusta tengd farþegaflutningum	-	38	33
Menningar- og tólmundastarfsemi	12	24	27
Ýmis verslun tengd ferðapjónustu	18 (önnur smásala 5)	9	13

Það er ljóst að útgáfa ferðapjónustureikninga Hagstofunnar hefur skipt sköpum í mati á hagrænum áhrifum atvinnugreinarinnar á Íslandi. Mikil vinna hefur verið lögð í að nálgast upplýsingar sem byggja má útreikninga á, en vegna skorts á rannsóknum og könnunum í ferðapjónustu á Íslandi hefur ekki verið til talnaefni í heildstæða ferðapjónustureikninga eins og lagt er upp með í alþjóðlegum forskriftum (Hagstofa Íslands, 2008).

Svæðisbundnir ferðapjónustureikningar

Eins og fram hefur komið gefst okkur kostur á að sjá og meta heildarumfang ferðapjónustu á landsvísi með ferðapjónustureikningunum, þó endanleg mynd sé ekki komin á það verk héraendis. Auk þess að leggja lokahönd á ferðapjónustureikninga landsins er einnig eftir að skilja hvaða tekjum atvinnugreinin skilar einstökum svæðum eða landshlutum og hvað þær tekjur skilja eftir sig á þeim svæðum.

Svæðisbundnir ferðapjónustureikningar (*regional tourism satellite accounts*) hafa verið gefnir út víða í Evrópu og byggja í grunninn á sömu aðferðum og almennir ferðapjónustureikningar. Í þeim löndum sem þeir hafa verið gerðir hafa þeir nýst við ákvarðanatöku í ferðapjónustu, en einnig við uppbyggingu og skipulagningu svæða, byggðapróunarverkefni, auðlindastjórnun og svo mætti lengi telja (United Nations, 2010b).

Með svæðisbundnum ferðapjónustureikningum má greina áhrif ferðapjónustu á hagkerfi valinna landsvæða og bera saman við heildaráhrif atvinnugreinarinnar á þjóðarþúskapinn. Líkt og þjóðhagslegir ferðapjónustu-reikningar byggja svæðisbundnir ferðapjónustureikningar á reiknuðu vægi ferðapjónustu í hinum ýmsu atvinnugreinum. Á hinn bóginn má ljóst vera að það getur verið misjafnt eftir ólíkum svæðum, sem ræðst meðal annars af því hversu vinsæl svæðin eru hjá ferðafólki og hve margir heimamenn eru þar fyrir. Sem dæmi má nefna að veitingastaðir í Mývatns-sveit sem opnir eru hluta úr ári geta varla verið með sama ferðapjónustuhlutfall og veitingastaðir á höfuðborgarsvæðinu sem opnir eru allt árið.

Útgáfa svæðisbundinna ferðaþjónustureikninga hérlendis er flókin í framkvæmd af ýmsum ástæðum. Helst ber þar að nefna að erfitt getur verið að ná utan um hvað telst til atvinnu- og/eða ferðaþjónustusvæðis. Með því er átt við hvar draga skuli mörk hinna svæðisbundnu hagkerfa sem greina skal og hafa arð af ferðaþjónustu. Ýmsar stofnanir og félög hafa skipt landinu eftir svæðum. Sem dæmi má nefna vinnusóknarsvæði Byggðastofnunar, hagskýrslu- og gistináttasvæði Hagstofunnar, ferðaþjónustusvæði Ferðamálastofu, markaðssvæði markaðstofa landshlutanna og landsvæðaskiptingu Sóknaráætlunar 20/20 (Byggðastofnun, 2012; Ferðamálaráð Íslands, 2002; Ómar Harðarson og Jórunn Íris Sindradóttir, 2012). Öll nema tvö (ferðaþjónustusvæðin og vinnusóknarsvæðin) byggja hinsvegar á skiptingu Sambands íslenskra sveitarfélaga (SÍS) sem aftur byggir á kjördæmaskipan frá 1959.

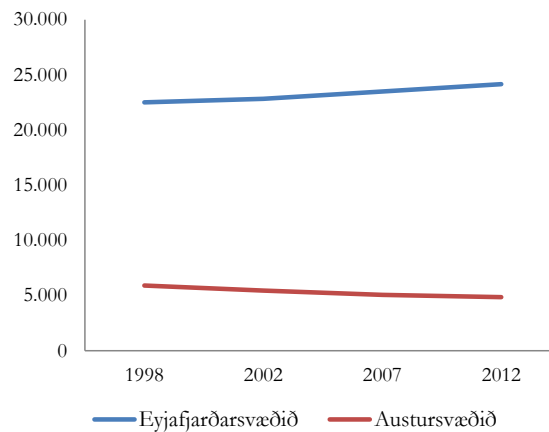
Auk þess vanda sem við blasir við að ákveða hvað telst vera ferðaþjónustusvæði ber einnig að hafa í huga að nokkur stærri fyrirtæki í ferðaþjónustu, s.s. hótél, ferðaskrifstofur og afþreyingarfyrirtæki geta haft talsverða veltu á mörgum landsvæðum en skila ársreikningum án svæðisbundinnar sundurliðunar og mögulega allt eynamerkt höfuðstöðvum, hvar svo þær er að finna. Það sem einkum þarf því að huga að við gerð svæðisbundinna ferðaþjónustureikninga er þrennt:

- a. við hvaða svæði er átt,
- b. hvaða fyrirtæki er þar að finna sem hafa umsvif á svæðinu og hvar þau skrá sína veltu,
- c. hvaða hlutfall af veltu þessara fyrirtækja er hægt að rekja til ferðaþjónustu á þessu svæði

Þannig getur því verið talsverð handavinna að útbúa svæðisbundna ferðaþjónustureikninga og á Íslandi þarf í mörgum tilvikum að nálgast tölur frá fyrstu hendi þar sem þær eru ekki aðgengilegar hjá opinberum aðilum. Engu að síður eru slíkir reikningar mikilvægir þar sem þeir gefa vísbendingar um stöðu atvinnugreinarinnar eftir landsvæðum og hverju staðbundin markaðsátök og fjárfestingar í greininni skila í raun (Jones, Munday og Roberts, 2003).

Rannsóknarsvæði

Í kaflanum hér að framan voru nefnd nokkur dæmi um landsvæðaskiptingu á Íslandi þar sem í flestum tilvikum er um að ræða átta landshluta samkvæmt skiptingu SÍS. Rannsóknarsvæðið í verkefninu tilheyrir Norðausturlandi sem nær frá Tröllaskaga í vestri til Bakkafjarðar í austri. Norðausturland samanstendur af 13 sveitarfélögum sem teljast til Eyþings, Samtaka sveitarfélaga á Norðurlandi eystra. Á ýmsum sviðum stjórnsýslu og þjónustu er svæðinu skipt í tvennt, annars vegar Eyjafjarðarsvæði með 7 sveitarfélög og 24.165 íbúa og hins vegar Austursvæði (Þingeyjarsýslu) með 6 sveitarfélög og 4.853 íbúa. Aðstæður og byggðaðpróun á þessum tveimur svæðum hafa verið með nokkuð ólíkum hætti auk þess sem þéttleiki byggðar er töluvert meiri á Eyjafjarðarsvæðinu (5,7 íbúar á hvern ferkílómetur á móti 0,3 íbúum á Austursvæðinu). Mannfjöldaþróun (mynd 3) hefur verið neikvæð á Austursvæðinu þar sem íbúum hefur fækkað um tæp 18% síðustu 15 ár á móti fjölgun um 7% á Eyjafjarðarsvæðinu (Byggðastofnun, 2012; Eyþing, e.d.; Óli Halldórsson, 2013).

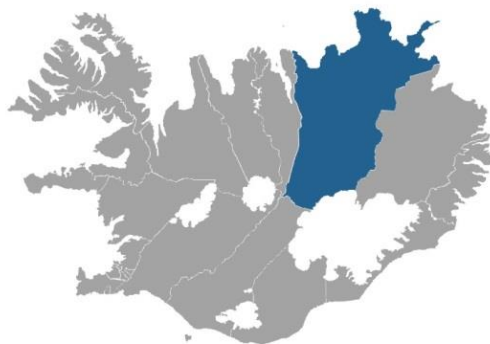

Mynd 3. Þróun íbúafjölda á Norðurlandi eystra 1998-2012 (Byggðastofnun, 2012)

Þróun atvinnulífs hefur verið nokkuð stöðug á Eyjafjarðarsvæðinu undanfarin ár á meðan atvinnulíf í Þingeyjarsýslu hefur einkennst af samdrætti sem leitt hefur til brottflutnings af svæðinu. Störfum í fiskvinnslu hefur fækkað sem og í mjólkurvinnslu, kísilgúrvinnslu, verslun og annarri þjónustu, m.a. hjá hinu opinbera (Byggðastofnun, 2009). Það var því ótvírætt mótvægi við ofangreindum samdrætti þegar ferðapjónustan tók kipp sem varð til þess að ný fyrirtæki spruttu upp með nýjum störfum.

Í þessu verkefni er norðaustursvæðinu skipt upp og Þingeyjarsýsla valin sem rannsóknarsvæði. Er það m.a. gert vegna þeirra hræringa sem orðið hafa í atvinnulífinu á svæðinu undanfarin ár, s.s. með framangreindri fækkun í frumvinnslugreinum en einnig samdrætti á framboði sérfræðiþjónustu á sama tíma og miklar framtíðarvæntingar eru bornar til svæðisins í atvinnumálum. Einnig skiptir sérstaða og saga Þingeyjarsýslu sem ferðamannasvæðis máli, þar sem Mývatn hefur löngum verið öflugur segull (Margrét Hólm Valsdóttir, 2011) auk þess að umfang hvalaskoðunar er orðið verulegt á Húsavík.

Sveitarfélögin sem rannsóknin nær yfir eru á mynd 4: Þingeyjarsveit, Skútustaðahreppur, Norðurþing, Tjörneshreppur, Svalbarðshreppur og Langanesbyggð, eða Austursvæðið allt eins og það er skilgreint í Sóknaráætlun Norðurlands eystra (Byggðastofnun, 2012).

Mynd 4. Rannsóknarsvæði verkefnisins (Embætti sýslumanna, e.d.)

Þingeyjarsýsla og sér í lagi Mývatnssveit eiga sér langa sögu í ferðaþjónustu enda skarta svæðin mörgum af fjölsóttustu náttúruperlum landsins, sem mörg er að finna nú innan Vatnajökulshringaröðgarðs. Auk hins hefðbundna aðdráttarafls náttúruferðar hafa spróttid upp afþreyingarfyrirtæki á síðari árum sem hafa aukið aðsókn ferðamanna enn frekar. Þessi fyrirtæki hafa skapað þjónustu um og gert að aðdráttarafl hvalaskoðun, fuglaskoðun, gönguferðir, jeppaferðir og jarðböð. Nýjast í þessu úrvali afþreyingar og þjónustu er áhersla á ferðir að vetri til þar sem ferðamenn geta tekið þátt í vetrarsporti af ýmsu tagi, séð norðurljósin eða jafnvel heimsótt jólasveinana í Dimmuborgum á aðventunni. Árlegur fjöldi ferðamanna í Þingeyjarsýslu er talinn vera um 200.000 þrátt fyrir stutt ferðamannatímabil. Gert er ráð fyrir um 40-50 þúsund gestum í hvalaskoðun árið 2013 auk þess sem gestafjöldi Jarðbaðanna í Mývatnssveit mun að öllum líkindum fara yfir 100.000 sama ár að mati forsvarsmanna, þar af verða væntanlega um 75 þúsund erlendir gestir.

Áhrifa ferðamanna gætir víða um hagkerfi sýslunnar þar sem þeir nýta sér ýmsa þjónustubætti, hvort sem þeir eru einkennandi ferðaþjónustugreinar eða aðrar tengdar atvinnugreinar.

Rannsóknaraðferð

Áhersla í uppbyggingu svæðisbundinna ferðaþjónustureikninga verður tvíþætt. Í fyrsta lagi verður leitast við að spegla ferðaþjónustureikninga Hagstofunnar í staðbundnu hagkerfi Þingeyjarsýslu. Í öðru lagi verður lagt mat á hver óbein áhrif ferðaþjónustunnar eru í sýslunni.

Ferðaþjónustureikningar

Til að reikna umfang ferðaþjónustu á afmörkuðu landsvæði þarf í meginatriðum að beita sömu aðferðum og gert er við gerð ferðaþjónustureikninga á landsvísi. Það er hins vegar nokkrum vandkvæðum bundið þar sem ekki er alltaf ljóst hvar þjónustukaup ferðamanna eiga sér stað auk þess sem stærri rekstraraðilar í ferðaþjónustu geta verið með starfsstöðvar víða um landið en einn ársreikning. Það veldur því að ekki er hægt að nota opinberar tölur án þess að aðlaga þær staðháttum í einhverjum tilvikum. Gagnaöflun mun því að mestu leyti fara fram með viðtölum við rekstraraðila í Þingeyjarsýslu og ársreikningagreiningu.

Atvinnugreinaflokkun Hagstofu Íslands – ISAT 2008

Til grundvallar ársreikningagreiningu þarf að ná utan um starfsemi lögaðila. Hagstofa Íslands og Fyrirtækjaskrá Ríkisskattstjóra hafa frá 1. janúar 2008 flokkað atvinnugreinar eftir ISAT 2008 kerfinu sem byggt er á atvinnugreinaflokkun Evrópusambandsins (NACE Rev. 2) og gildir í öllum ríkjum Evrópska efnahagssvæðisins (Hagstofa Íslands, 2009). Hver atvinnugrein hefur sérstakt ISAT2008 númer hjá Hagstofu Íslands sem er fyrirfram skilgreint og staðsett í ferðaþjónustureikningum í IRTS 2008 (United Nations, 2010a). Út frá þessari flokkun er fyrirtækjunum stillt upp í töflum eftir því hvaða atvinnugrein þau tilheyra. Í töflu 2 hér að framan má sjá yfirlit yfir hvernig Hagstofa Íslands flokkar helstu ferðaþjónustuatvinnugreinar eftir vægi þeirra í ferðaþjónustu.

Listi ferðaþjónustufyrirtækja í Þingeyjarsýslu var útbúinn með þeim hætti að keyrð var út fyrirtækjaskrá hjá Credit Info með öllum skráðum lögaðilum og einstaklingum með vsk númer í Þingeyjarsýslu. Þessi listi var yfirfarinn af starfsmönnum fyrirtækjaskrásviðs hjá Hagstofu Íslands þar sem kennitölur án veltu og launagreiðslna árin 2011 og 2012 voru teknar út. Eftir stóð listi með 401 lögaðila og 382 einstaklingum. Þessum aðilum var raðað upp í flokka eftir ISAT2008 atvinnugreinanúmerum.

Ljóst var að inn í þennan lista vantaði fyrirtæki með lögheimili utan Þingeyjarsýslu en starfsemi innan sýslunnar. Til þess að taka ferðapjónustuaðila með lögheimili utan Þingeyjarsýslu inn í útreikningana var prentaður út sérstakur listi með veitinga- og gistileyfum á rannsóknarsvæðinu af vef ríkislögreglustjóra auk þess sem allir skráðir þjónustuaðilar á svæðinu hjá Markaðsstofu Norðurlands voru taldir með.

Þar sem rannsóknin einskorðast við rekstrarárið 2013 verða ferðapjónustuaðilar heimsóttir þegar rekstrartölur ársins 2013 liggja fyrir. Velta verður skráð eftir tegund þjónustu sbr. töflu 2 hér að framan. Fjöldi starfsmanna og stöðugilda verður kannaður auk þess sem hlutfall veltu sem tilkomin er vegna ferðapjónustu verður metin af ferðapjónustufyrirtækjunum sem og tengdum aðilum.

Óbein áhrif ferðapjónustu

Aðferðir við gerð ferðapjónustureikninga einskorðast við bein efnahagsleg áhrif ferðapjónustu á svæðinu svo beita þarf öðrum aðferðum til að endurspeglja heildaráhrif ferðapjónustu (Hagstofa Íslands, 2008; United Nations, 2010b).

Aðfanga- og afurðagreining

Til þess að mögulegt sé að kanna óbein og afleidd áhrif ferðapjónustu verður notast við aðferðir aðfanga- og afurðagreiningar (*input-output analysis*). Rekstraraðilar munu áætla hversu hátt hlutfall aðfangakaupa á sér stað innan Þingeyjarsýslu og hversu mikið er flutt inn á svæðið annars staðar frá. Út frá þeim upplýsingum verður hægt að leggja mat á leka af svæðinu. Þar að auki verður hlutfall ferðapjónustu í veltu fyrirtækja sem hvorki teljast til einkennandi eða tengdra ferðapjónustufyrirtækja kannað. Dæmi um slík fyrirtæki eru ýmis iðnaðar- og þjónustufyrirtæki, s.s. rafvirkjapjónusta, pípulagnir eða trésmíði.

Neyslukönnun meðal starfsmanna ferðapjónustufyrirtækja

Könnun verður framkvæmd meðal starfsmanna ferðapjónustufyrirtækja þar sem neysla þeirra í Þingeyjarsýslu árið 2013 er könnuð, auk starfshlutfalls og lögheimilis. Könnunin byggir í grunninn á rannsókn Hagstofunnar á útgjöldum heimilanna 2009-2011. Þar sem ekki var hægt að framkvæma jafn ítarlega könnun og hjá Hagstofunni var notast við sömu yfirflokka útgjaldaliða, en ákveðnir þjónustupættir sem gefa möguleika á mati á margfeldisáhrifum teknir út úr yfirflokkum og metnir sérstaklega. Dæmi um það er þjónusta iðnfyrirtækja sem áður flokkaðist undir húsnæðiskostnað o.fl.

Tekjur sveitarfélaga í Þingeyjarsýslu

Rannsóknin nær til sex sveitarfélaga í Þingeyjarsýslu, Skútustaðahrepps, Þingeyjar-sveitar, Norðurþings, Tjörneshrepps, Svalbarðshrepps og Langanesbyggðar. Sérstaklega verður skoðað hvaða tekjur sveitarfélögin hafa af ferðapjónustu m.a. í formi fasteignagjalda og hafnargjalda ferðapjónustufyrirtækja sem og útsvarsgreiðslna starfsmanna þeirra.

Ruðningsáhrif

Kannað verður hvort ferðapjónusta hafi í för með sér einhvers konar ruðningsáhrif á svæðinu. Í viðtölum við rekstraraðila verður sérstaklega spurt út í þann þátt og m.a. kannað hvort starfsfólk hætti sérstaklega störfum í öðrum atvinnugreinum fyrir ferðapjónustu þannig að það hafi áhrif í samfélaginu og hagkerfinu.

Rannsóknartími verkefnisins sem grein þessi fjallar um er þrjú ár og lýkur því á vormánuðum 2015. Verkefnastjórn er í höndum Rannsóknaseturs Háskóla Íslands á Húsavík en verkið er unnið í samvinnu við starfsfólk Rannsóknamiðstöðvar ferðamála, Þekkingarnets Þingeyinga auk fulltrúa ferðapjónustuaðila í Þingeyjarsýslu sem og annarra stofnana og félaga á svæðinu.

Lokaorð

Það er töluverð áskorun fólgin í því að sníða rannsóknaraðferðina að staðbundnu hagkerfi Þingeyjarsýslu þar sem sambærileg rannsókn hefur ekki verið framkvæmd áður í ferðaþjónustu á Íslandi. Vonir eru bundar við að niðurstaðan geti gefið mynd af ferðaþjónustuhagkerfi Þingeyjarsýslu með vísbindingum um sjálfbærni þess, tengslum við önnur fyrirtæki og stofnanir svæðisins sem og mati um efnahagsleg áhrif þess á svæðinu. Ljóst er að vörðurnar eru margar á leiðinni sem og hindranir. Hingað til hafa hindranirnar helst falist í því að opinberar upplýsingar eru af skornum skammti og illmögulegt að fá hagtölur sundurliðaðar niður á svæði. Upplýsingaöflun mun því að mestu leyti fara fram handvirkt og með viðtölum við ferðaþjónustuaðila og tengd fyrirtæki á svæðinu.

Heimildir

- Atvinnuþróunarfélag Þingeyinga. (2008). *Stefnumótun í ferðaþjónustu á Norðausturlandi: Aætlun til fimm ára 2009-2014. Skýrsla 2*. Sótt af <http://www.atthing.is/wp-content/uploads/2012/01/Stefnumotun-i-ferdathjonustu-a-Nordusturlandi-isl.pdf>
- Ásgeir Jónsson, Njáll Trausti Friðbertsson og Þórhallur Ásbjörnsson. (2006). *Hagræn áhrif ferðaþjónustu - greint eftir svæðum á Íslandi*. Akureyri: Rannsóknamiðstöð Ferðamála.
- Bygðastofnun. (2009). *Bygðapróun: Ástand og horfur*. Sauðárkrókur: Höfundur. Sótt af http://www.byggdastofnun.is/static/files/Byggdaaetlun1013/Fylgirit_Byggdaaetlunar_11.09.pdf
- Bygðastofnun. (2012). *Sóknaráætlun Norðurlands eystra: Stöðugreining 2012*. Sauðárkrókur. Höfundur. Sótt af http://www.byggdastofnun.is/static/files/Skyrslur/Soknaraetlun/-Soknaraetlun_Nordurlands_eystra_2012.pdf
- Edvard H. Huijbens og Gunnar Þór Jóhannesson. (2013). *Ferðamál á Íslandi*. Reykjavík: Mál og Menning.
- Embætti sýslumanna. (e.d.). *Embætti sýslumanna*. Sótt 2. sept. 2013 af <http://www.syslumenn.is/syslumenn/>
- Eurostat. (2011). *Tourism satellite accounts (TSA) in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eyþing. (e.d.). *Eyþing: Samband sveitarfélaga í Eyjafirði og Þingeyjarsýslum*. Sótt 28. ágúst 2013 af <http://eything.is/hvad.php>
- Ferðamálaráð Íslands. (2002). *Audlindin Ísland: Ferðaþjónustusvæði*. Reykjavík. Höfundur. Sótt af http://www.ferdamalastofa.is/static/files/upload/files/audlindin_e.pdf
- Ferðamálastofa. (2013). *Fjöldi ferðamanna: Heildarfjöldi erlendra gesta 1949-2012*. Sótt 3. ágúst 2013 af <http://www.ferdamalastofa.is/is/tolur-og-utgafur/fjoldi-ferdamanna>
- Frechtling, D. C. (2010). The tourism satellite account. A primer. *Annals of Tourism Research* 37(1), 136-153.
- Gunnar Þór Jóhannesson. (2012). Tími til að tengja? Af stefnumótun í ferðaþjónustu á Íslandi. *Stjórnsmál og stjórnsýsla*, 8(1), 173-193.
- Hagstofa Íslands. (2008). Ferðaþjónustureikningar 2000–2006. *Hagtíðindi: Ferðamál, samgöngur og upplýsingatekni*, 59(2), 1-44.
- Hagstofa Íslands. (2009). *ISAT2008. Íslensk atvinnugreinaflokkun*. Sótt 3. maí 2013 af <http://www.hagstofa.is/Pages/1830>
- Hagstofa Íslands. (2010). Ferðaþjónustureikningar 2000-2008. *Hagtíðindi: Ferðamál, samgöngur og upplýsingatekni*, 71(2), 1-32.
- Hagstofa Íslands. (2011). Ferðaþjónustureikningar 2009-2011. *Hagtíðindi: Ferðamál, samgöngur og upplýsingatekni*, 66(3), 1-28.
- Hagstofa Íslands. (2013a). *Gjaldeyrstekjur af erlendum ferðamönnum 1969-2008*. Sótt 2. sept. 2013 af <http://hagstofa.is/Hagtolur/Ferdamal-samgongur-UT/Ferdathjonusta>

- Hagstofa Íslands. (2013b). *Helstu liðir útflutnings vöru og þjónustu 2009-2013*. Sótt 2. sept. 2013 af <http://hagstofa.is/pages/2271>
- Hagstofa Íslands. (2013c). *Útflutningur eftir vöruflokkum (Hagstofuflokkum) 1999-2012*. Sótt 2. sept. 2013 af <http://hagstofa.is/Hagtolar/Utanrikisverslun/Utflutningur>
- Hagstofa Íslands. (2013d). Þjóðhagsreikningar. Þjóðhagsspa, sumar 2013. *Hagtíðindi*, 98(24), 1-20. Sótt af <https://hagstofa.is/lisalib/getfile.aspx?ItemID=15246>
- Jones, C., Munday, M. og Roberts, A. (2003). Regional tourism satellite accounts: A useful policy tool?. *Urban Studies*, 40(13), 2776-2794.
- Jóhannesson, G. Þ., Huijbens, E. og Sharpley, R. (2010). Icelandic tourism: Opportunities and threats. *Tourism Geographies*, 12(2), 278-301.
- Margrét Hólm Valsdóttir. (2011). *Hvað finnst Mývetningum um ferðapjónustu?* Óbirt BS-ritgerð: Háskólinn á Akureyri, Viðskipta- og raunvísindasvið.
- Óli Halldórsson. (ritstjóri). (2013). *Mannfjöldapróun á starfssvæði Þekkingarnets Þingeyinga*. Húsavík: Þekkingarnet Þingeyinga.
- Ómar Harðarson og Jórunn Íris Sindradóttir. (2012). *Íslensk hagskýrslusvæði á hérðas-stjórnarstigi*. Hagstofa Íslands. Sótt af <http://www.hagstofa.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=14234>
- Rannsóknamiðstöð ferðamála. (2012). *Verkefni styrkt af verkefnasjóði RMF 2012-2015. Stutt lýsing á markmiðum og tilgangi hvers verkefnis*, 1-31. Akureyri: Höfundur. Sótt af <http://www.rmfi.is/files/pdf/skyrslur/2012/verkefni%205%20loka.pdf>
- Samgönguráðuneytið. (2005). *Ferðamálaáætlun 2006-2015*. Reykjavík: Höfundur. Sótt af http://www.innanrikisraduneyti.is/media/Skyrsla/Ferdamalaatun_2006-2015_LOKA_03_2005.pdf
- Samtök ferðapjónustunnar. (2012). *Ársskýrsla 2011-2012*. Reykjavík: Höfundur. Sótt af http://www.saf.is/wp-content/uploads/2013/04/files/a_dofinni/-adalfundur_2012/saf_2012_net.pdf
- Smeral, E. (2006). Tourism satellite accounts: A critical assessment. *Journal of Travel Research*, 45(3), 92-98.
- United Nations. (2010a). *The conceptual framework for tourism statistics - International recommendations for tourism statistics 2008*. Sótt af http://unstats.un.org/unsd/-publication/SeriesM/SeriesM_83rev1e.pdf
- United Nations. (2010b). *Tourism satellite account: Recommended methodological framework 2008*. Luxembourg: United Nations Publication. Sótt af http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_80rev1e.pdf